

УДК [069.5:904.4](477.72)

Г. О. Кисленко

ФОРТЕЦЯ ТЯГИНЬ. ВИСТАВКА В АРХЕОЛОГІНЧОМУ МУЗЕЇ

Поблизу с. Тягинка Бериславського р-ну Херсонської обл. розташована фортеця Тягинь, яка посідає чільне місце серед укріплень Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського. Фортеця має статус пам'ятки історії національного значення.

У 2016—2021 рр. Південна Середньовічна експедиція Інституту археології Національної академії наук України (керівник — д. і. н. С. Біляєва) проводила археологічні дослідження самої фортеці та городища, на якому вона знаходилася. Роботи проводилися в рамках проекту «Захист історичної спадщини України та Литви на території Херсонської області», що фінансувалася з коштів Програми розвитку співробітництва та підтримки демократії Міністерства Закордонних Справ Литовської Республіки, за підтримки культурного центру «Україна—Литва», держбюджету Херсонської обл., місцевих благодійних фондів та благодійної допомоги небайдужих українців.

У серпні 2016 р. були розпочаті дослідження на городищі поблизу с. Тягинка. В різних його частинах було зафіксовано залягання культурного шару різних історичних періодів — від доби бронзи до пізнього середньовіччя та раннього модерну (Біляєва та ін. 2018, с. 8). В липні—серпні 2017 р. розкопки тривали на території городища. Метою розкопок 2018 р. стало дослідження фортеці, що передбачало встановлення її реальних меж та конструкцій на території острова за допомогою орто-фото-зйомки та пошуку архітектурно-будівельних структур, які відносились до складових фортеці (Біляєва та ін. 2018, с. 13). Польові дослідження 2019—2021 рр. були спрямовані

на встановлення та розкриття зовнішнього контуру, подальший пошук архітектурно-будівельних конструкцій у реальному просторі та встановлення особливостей фортифікаційних споруд фортеці згідно плану, отриманому завдяки здійсненню комплексу топографічних досліджень та низько висотній аерофотозйомці 2018 р. Наступним важливим завданням стало дослідження культурного шару на території фортеці, що дозволило виявити натурні деталі, які доповнили первинний план фортеці та відкрити унікальні об'єкти архітектурно-будівельного комплексу, значно розширити склад комплексу артефактів (Алядінова та ін. 2021, с. 14).

Результати досліджень були опубліковані у численних статтях та двох монографіях (Біляєва та ін. 2018; Алядінова та ін. 2021).

16—17 лютого 2022 р. за підтримки Херсонської міської громадської організації «Культурний центр Україна—Литва» та громадської організації «Центр культурного розвитку «Тотем» в Археологічному музеї Інституту археології НАН України була організована виставка «Середньовічні балти на території України», що була присвячена результатам археологічних досліджень пам'яток, пов'язаних із культурною присутністю Балтії на території України в епоху Середньовіччя.

Відкриття заходу символічно відбулося 16 лютого — у День відновлення Литовської держави (16 лютого 1918 року) та День єднання України. Із вітальними словами виступили високоповажні гості: Надзвичайний і Повноважний Посол Литовської Республіки в Україні Вальдемарас Сарапінас, віцепрезидент НАН України, голова Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України академік

© Г. О. КИСЛЕНКО, 2022

Із вітальним словом виступає Надзвичайний і Повноважний Посол Литовської Республіки в Україні Вальдемарас Сарапінас (ліворуч). Праворуч — директор Інституту археології НАН України, член-кореспондент НАН України Віктор Чабай

Сергій Пирожков, голова Меджлісу кримськотатарського народу, народний депутат України III—VI та VIII скликань Рефат Чубаров, представниця програми «House of Europe» кандидат історичних наук Олена Оногда, голова Громади литовців України Даля Макарова, віцепрезидент громадської організації «Земляцтво Херсонщини» Володимир Купрій, голова правління Херсонської міської громадської організації «Культурний центр Україна—Литва» Наталія Бімбірайте, заступник директора Центру близькосхідних досліджень Сергій Данилов, старший науковий співробітник відділу давньоруської та середньовічної археології Інституту археології НАН України кандидат історичних наук Андрій Петраускас.

Із вітальним словом виступає голова Громади литовців України Даля Макарова (ліворуч). В центрі — керівник Південної Середньовічної експедиції Інституту археології НАН України, старший науковий співробітник відділу археології Криму та Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології НАН України доктор історичних наук Світлана Біляєва. Праворуч — голова правління Херсонської міської громадської організації «Культурний центр Україна—Литва» Наталія Бімбірайте

Серед експонатів представлених на виставці: 1) архітектурно-будівельні деталі (фрагмент капітелі колони з сельджуцьким декором, архітектурна деталь з мармуру, цвяхи, деталі засову воріт); 2) предмети з літерами та написами, геральдика (плита з геральдичними знаками); 3) зброя (фрагмент різачка, гарматне ядро, арбалетні болти, наконечник стріли, мушкетні кулі, булава, фрагменти бомбарди); 4) монети (татарська й польська монети, монети Кримського ханства, османські монети); 5) деталі костюму (накладки на сумку, поясні пряжки, фігурна накладка, мушля); 6) посуд (фрагмент верхньої частини корчаги, фрагмент носика водолія, фрагмент кераміки з написом, фрагменти мисок, фрагмент кераміки з отвором).

Фрагмент капітелі колони з сельджуцьким декором

Архітектурна деталь з мармуру

Вапнякова плита з геральдичним знаком

Вапнякове ядро

Арбалетні болти

Фрагмент амфори з ручкою

Окрім археологічних артефактів на виставці були представлені фотографії ленд-артів (мистецьких об'єктів пов'язаних з природним ландшафтом).

Розпочата 24 лютого війна російської федерації проти України змусила припинити виставкову і експозиційну діяльність в Археологічному музеї.

Але попри війну та задля відновлення культурного середовища співробітниками Археологічному музею започатковано виставковий проєкт «Археологія під час війни». В рамках цього проєкту відкрита перша поновлена виставка «В вогні війни. Тягинь», де експонуються лише археологічні матеріали.

ЛІТЕРАТУРА

Біляева, О. С., Гуленко, К. С., Фіалко, О. Є., Ієвлев, М. М., Грабовська, О. В., Манігда, О. В., Чубенко, О. В., Симоненко, О. В., Дзєладзе, О. С., Сікоза, Д. М. 2018. *На розі двох світів. Історична спадщина України та Литви на території Херсонської області*. Київ; Херсон: Гілея.

Алядінова, Д. Ю., Афанасьєва, О. В., Біляева, С. О., Бімбірайте, Н.-Д. А., Грабовська, О. В., Грицаєнко, В. А., Гуленко, К. С., Ієвлев, М. М., Мальченко, О. Є., Манігда, О. В., Сергєєва, М. С., Фіалко, О. Є., Чубенко, О. В. 2021. *Фортеця Тягинь. Дослідження 2019—2021 років*. Київ; Херсон: ІА НАН України; Культурний центр Україна—Литва.

Одержано 12.11.2022

КИСЛЕНКО Ганна Олександрівна, кандидат історичних наук, науковий співробітник, Інститут археології НАН України, Київ, Україна.

KYSLENKO Hanna, PhD, Research Officer, Institute of Archaeology, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

ORCID: 0000-0001-7888-2216,
e-mail: aniaoleinyk@gmail.com.